

Прикази Reviews Comptes rendus

Приче о нама из угла економске антропологије. – Erdei, Pdiko. 2012. *Чекајући Икеу. Потрошачка култура и постсоцијализму и пре њега. Београд: Srpski genealoški centar, str. 267.*

Књига Илдико Erdei *Чекајући Икеу. Потрошачка култура у постсоцијализму и пре њега* далеко је више од студије о потрошњи и њеним симболичким димензијама. Теме попут одрастања у социјализму, приватизације панчевачке пиваре, културне биографије глобалних икона у локалној средини и симболичкој димензији Икее у Србији задиру дубоко у питања улоге идеологије у свакодневном животу, социјализма, транзицијских процеса, глобализације, материјалне културе и улоге артефаката као система акције. Осим тога, ову књигу можемо ишчитати и као отварање дискусије око историјске будућности. Осликавајући контуре друштвено-економских система двадесетог и двадесетпрвог века, Erdei се супротставља "хегемонијском карактеру идеје о неолибералној економији" залажући се за критичко преиспитивање постулата на којима је заснована. Она сугерише да би социјализам као симболички ресурс могао да помогне "у размишљању о будућности светског друштва и друштава света, који су током дуге историје човечанства опстајали на деликатној узајамности индивидуе и друштва, слободе и обавезности, сопственог интереса и бриге о другима" (с. 49).

У поглављу названом *Пут од капитализма до капитализма* ауторка отвара питање трансформације некадашњих социјалистичких земаља. Она капитализам као потрошачку парадигму супротставља социјализму, који друштвени акценат ставља на производњу (полазећи од интерпретације Кетрин Вердери производња се схвата као производња робе, контроле и значења). У анализи друштава и култура постсоцијалистичких земаља Erdei предлаже примену антрополошког метода, који стоји насупрот залагању економиста за брзу транзицију и пледирању истраживача из области друштвених наука за еволуционе процесе. Предност антрополошког приступа у истраживању транзиције она види у његовој усмерености на искуство обичних људи у суочавању са оним што доноси "пакет" транзицијских мера (либерализација тржишта, владавина закона и цивилно друштво), те њихове одговоре и прераду елемената који припадају овом "пакету".

Поглавље *Потрошња у социјализму и постсоцијализму* упознаје нас најпре са резултатима истраживања Сузен Рид сабраним у чланку *Cold War in the Kitchen: Gender and De-stalinization of Consumer Taste in the Soviet Union under Khrushchev*. Пошто је изнела генеалогију "потрошачког обрата" у СССР-у, Erdei се усмерава на заокрет југословенске државе ка политици стандарда. Промену хијерахије циљева она илуструје студијом случаја о трансфор-

мацији деце из социјалистичких грађана у "пионире потрошње". Према њеном мишљењу, након сукоба са Информбироом, редефинисана пионирска организација са новоустановљеним циљем "производње среће и радости" постала је "полигон за показивање правца" у којем ће се кретати југословенско друштво. Раст индустрије играчака и слаткиша, обликовање децје популарне културе и установљење децјих фестивала отворили су врата конзумеризму и разоноди у мери која је била незамислива у претходним временима. Ердеи констатује да је слабљењем државне идеологије након смрти Јосипа Броза Тита новонастала идеологија конзумеризма уступила место идеологији национализма. Она не анализира културу оскудице у ратним деведесетим, али отвара бројне могуће истраживачке теме везане за потрошњу у овом периоду (односно официјелног и алтернативних тржишта, осећање лишености, које је, са своје стране, утицало на обликовање индивидуалних идентитета и др).

У поглављу *Ефес-Вајферт – приватизација као социо-културна трансформација* ауторка промену титулара имовине панчевачке пиваре посматра као културалан процес. Кроз процес економске и организационе трансформације, пословно руководство новостаре компаније редефинисало је бројне културне категорије, попут простора ("нормализација радног окружења"), времена ("стабилизација радних ритмова производње и пословања") и идеје особе («производња нових економских субјеката»). На основу сопственог посматрања и бројних исказа информаната ауторка прати супротстављеност између управљачког слоја и радника унутар сваке од ових сфера. Она је уочила да је нормализација радног окружења подразумевала почетно улагање у ре-

новирање и опремање управне зграде, док су просторије запослених у производњи остале непромењене. Стабилизација радних ритмова производње и пословања донела је осећање задовољства управљачком слоју, који је због увођења нових информационих технологија осетио благодети "истовремености" у великом делу свакодневних послова. С друге стране, Ердеи је открила да ново радно време и другачије распооређене паузе радници доживљавају као "ограничавање слободe". Ипак, највећу разлику између радника и менаџера она је уочила у аспекту производње нових економских субјеката. Руководићи кадар концептуализује особе менаџера као "дељиве", подложне усавршавању и даљем напредовању, за разлику од радника у производњи, које концептуализује као "монадне", инертне и тешко променљиве особе. Међусобну супротстављеност различитих категорија запосленика Ердеи повезује са низом дихотомија, од којих су најважније производња/потрошња и социјализам/капитализам.

У поглављу *"Rocky made in Serbia" – глобалне иконе и локални развој* ауторка тумачи културну биографију житиштанског споменика посвећеном филмском јунаку Рокију Балбои. Насупрот доминантним естетичким и политичким интерпретацијама овог феномена, она покушава да одгонетне учинковитост Рокијеве статуе у локалној средини. Полазећи од Геловог одређења објеката као "друштвено активних чинилаца", ауторка је утврдила да је споменик покретач бројних активности, од којих је најважнија оснивање и развој фестивала "Чикен фест"¹/ "Роки деј". Дакле, у интерпре-

¹ Житиште је седиште компаније *Агрожив*.

тацији Илдико Ердеи споменик има значајну улогу у имагинацији и реконструкцији економског поретка; он је развојни точак који треба да произведе јединство мештана у заједничкој тежњи да од Житишта створе "туристичку атракцију", а од статуе Рокија "локални бренд".

Предмет анализе поглавља *Чекајући Икеу: Србија у предворју Европе* су дебате, које се у Србији воде око потенцијалног доласка чувене шведске компаније. Ауторка је утврдила да на супрот уједначеном мишљењу политичке елите, за које Икеа представља знак приближавања ЕУ, стоје диверсификовани дискурси које производе грађани. Дискурси "потрошачког национализма", који предност дају домаћим производима, "антиглобалистички" дискурси, те дискурси који у Икеи и њеном намештају виде "естетску демократизацију" и модерност на скан-

динавски начин само су неки од дискурса које је Ердеи "открила" истражујући интернет странице. У наративима о доласку Икее она ишчитава и приче о грешкама и пропустима Србије у периоду постпетооктобарске транзиције. Осим тога, она констатује да се из наведене дебате помаља и један ток размишљања, који се односи на питања модерности Југославије.

Тематски сложена, ова књига представља значајан извор за све заинтересоване за студије материјалне културе и потрошње, глобализације, социјализма и постсоцијализма. Сигурна сам да ће њени читаоци бити мотивисани да предузму и продубе истраживања у овим областима. Од посебног значаја било би попуњавање научне празнине – истраживање и разумевање потрошачке културе у току деведесетих година.

Данијела Велимировић